

לחבר את המשק למכונת הנשמה

אורי הפץ*

המדינה צריכה להקדיש משאבים גדולים, במהירות ובשקיפות, כדי למנוע את קריסת המשק. אם ננסה לחסוך עכשיו, זה עשוי לעלות לנו הרבה יותר אחר כך. וכן, הפעם זה שונה.

* * *

בסוף זה יעבור. נצא מהבתים ונחזור להתחבק, להתנשק, וללחוץ ידיים. המשק ישתקם ויחזור לפרוח. אבל ה"בסוף" הזה יכול להגיע בכאב ובאיטיות. פעולה נחושה עכשיו יכולה למזער את הכאב ולהאיץ את השיקום. פעולה כזו היא יקרה וכמובן שאינה חסרת סיכון. אבל ההססנות יקרה ומסוכנת יותר.

בגדול, תגובת המדינה שמציעים הכלכלנים למשבר הקורונה העולמי ברורה מאוד: המדינה צריכה לתמוך בכל הכח במשקי הבית ובעסקים המקומיים. אם אין לה, אז שתלווה. כמה שצריך. כשיחזרו ימים טובים, המדינה תגבה מסים ותשלם את החובות. נכון לזמן הכתיבה, נראה שמדינות העולם אכן הולכות בכיוון הזה, לרבות ישראל. אבל לא מספיק מהר, ולא מספיק ברור.

הרעיון הזה—ללוות כסף בזמנים קשים ולהרעיף אותו על הציבור—כבר די זקן. הגה אותו ממציא המאקרו-כלכלה ג'ון מיינרד קיינס בימי השפל הגדול של שנות ה-1930, כלומר לפני כמעט תשעים שנה. אבל הוא חוזר אלינו בכוחות מחדשים. לא רק כי הפעם המשבר שוב עמוק ועולמי. אלא גם כי הפעם זה שונה. זה שונה כי מי שסוגר את המשק הפעם זו המדינה עצמה. תחילה בהנחיות ובהמלצות, אחר כך בצווים. בשביל שהציבור יקיים את ההגבלות ויסתגר בבית, משקי הבית ובעלי העסקים צריכים לקבל תשובה ברורה לשאלה איך יוכלו לסגור את החודש. ואת החודש שאחריו. ואולי גם את זה שאחריו. לשבת בבית בבידוד עם המשפחה זה טוב ויפה, עד שנגמר הכסף. תפקיד המדינה בימים אלו להבטיח שלא ייגמר הכסף עד יעבור זעם.

לרוב הכלכלנים כל זה ברור, והם אומרים את זה בגרסה זו או אחרת בימים האחרונים במקומות רבים בעולם. למזלנו, גם למנהיגי המדינות זה נראה ברור הפעם. זה לא פיתרון מושלם, ויש כלכלנים שמתנגדים אליו, למשל מתוך החשש המוצדק שבסופו של דבר, גם למדינה משאבים מוגבלים. ברור אם כן שזהו פיתרון זמני. הנחת העבודה היא שגם הבעיה של משק משותק היא זמנית.

כמה זמנית? אף אחד לא יודע. אני לא רופא ולא אפידמיולוג. אני אופטימיסט בלתי נלאה. אני מנחש שבעוד שבועות עד חודשים ספורים נוכל לצאת מהבתים ולחדש את רוב פעילותנו הכלכלית. ההנחה היא שבגלל שכל העולם עובד על זה, בזמן הקרוב נלמד מספיק מהר על הוירוס, על דרכיו, ועל דרכי ההתמודדות איתו—מה עובד ומה לא. נלמד גם על הנזק

הכלכלי שהוא מביא, ועל דרכי ההתמודדות עם הנזק. נוכל לצאת מהבית גם בהעדר תרופה או חיסון, שפיתוחם יכול לקחת הרבה יותר זמן.

אני אנסה להסביר את ההיגיון מאחורי התגובה הציבורית שמציעים הכלכלנים. אני כותב עבור קוראים שאינם כלכלנים. לא תמצאו פה מונחים טכניים, אפילו הבסיסיים שבהם, כמו חבילה פיסקלית, תוצר לאומי גולמי, אחוז ההוצאה הפרטית בתוצר, וכדומה—מונחים שאנחנו מלמדים בשיעורים הראשונים בכל קורס מאקרו כלכלה, ושדרך כלל עומדים בבסיס הטיעון. אני אקח כיוון קצת שונה מההסבר הסטנדרטי, אבל המסקנה תהיה דומה. אני גם לא אגע בנושאים של מדיניות מוניטרית, יציבות פיננסית, אינפלציה, נזילות בשווקים, ושוק המט"ח. גם בנושאים אלו, נראה כרגע שיש בין הכלכלנים הסכמה רחבה בנוגע למה צריך לעשות, וגם פה, למזלנו, נראה שהבנקים המרכזיים אכן מנסים לעשות את זה. לא אכנס גם לסוגיות החשובות מאין כמוהן של דמוקרטיה, אמון במוסדות המדינה, והגנה על הפרטיות והחירות. ובודאי שלא אגע בשאלה של איך הכי כדאי להגן על בריאות הציבור. המדינה הכריזה על סגר. זה הנתון. מרגע זה, נדבר כלכלה. בלי ז'רגון. ברמה כללית מאוד, בעזרת מטאפורות ודוגמאות.

לרופאות ולרופאים שלנו מטרה אחת: שהחולה לא יפסיק לנשום. אנחנו הכלכלנים מנסים לחשוב יחד איך לוודא שהמשק לא יפסיק לנשום. המיקוד הוא בעיקר בציבור העובדים. ברגעים כאלו, המדינה צריכה להבטיח להם שני דברים. ראשית, שתמשיך להיות להם הכנסה כל עוד הם נדרשים להישאר סגורים בבית. שנית, שיהיה מי שיעסיק אותם כשיורשה להם שוב לצאת לעבודה. לרבים ברור שזה הדבר המוסרי לעשות, אבל יש חולקים, ואני לא נכנס לזה כרגע. הטיעון שלי הוא כלכלי: זה הדבר הנכון לעשות בשביל להציל את המשק.

אחת התובנות של קיינס בשנות ה-1930 היתה שכשהכנסה שלי ממשיכה להיכנס, זה לא רק מציל את משפחתי, שתוכל להמשיך לרכוש מזון ולשלם שכר דירה או משכנתא וחשבונות. זה מציל גם הכנסות של משפחות אחרות—למשל הכנסתה של בעלת הבית שלי, הפנסיונרית—וזה מציל גם עסקים מסביבי ואיתם משרות נוספות. יש פה מעגל קסם: תמיכה ישירה במשק בית יחיד מהווה בו בזמן גם תמיכה עקיפה במשקי בית אחרים; אבל התמיכה העקיפה הזו בהם, חוזרת לעזור למשק הבית האמור; וחוזר חלילה. (הבטחתי בלי מונחים טכניים. רק אציין שקוראים לרעיון הזה "המכפיל הקיינסיאני", ושקשה מאוד להעריך את גודל השפעתו בפועל.)

לעומת זאת, קריסה של משקי בית או עסקים מקרבת את קריסתם של הבאים בתור, כמו אבני דומינו. כשמסעדה נסגרת, מרגישים את זה לא רק העובדים והבעלים אלא גם הספקים ונותני השירותים, שנחלשים גם הם בתגובת שרשרת. מערכות היחסים העסקיות בין הגורמים האלו, שמבוססות על אמון וידע שנרכשו לאורך שנים, נאלצות להסתיים, וערכן הכלכלי הרב יורד לטמיון. לבנות הכל מחדש אחר כך קשה יותר, איטי יותר, ויקר הרבה יותר.

התמיכה של המדינה במשקי הבית ובעסקים יקרה, וקשה ליישום. היא גם דרושה בזמן בו הכנסות המדינה ממסים קורסות. הפיתרון הקיינסיאני אם כן כרוך בסיכון לא קטן. אבל האלטרנטיבה מסוכנת יותר.

מדע בדיוני

זמנים מטורפים דורשים רעיונות מטורפים. הנה רעיון: המדינה הייתה צריכה להקפיא את כולנו בתחילת 2020—כשהכל היה נראה נורמלי יחסית—ולהפשיר אותנו רק כשיימצא פיתרון למגיפה, נגיד בדמות תרופה או חיסון לוירוס. זה יכול לקחת קצת זמן, אבל למי אכפת. אם ההקפאה איכותית ועמוקה, אז מבחינתו המוקפאים, הזמן עוצר מלכת, אנחנו לא מרגישים כלום, לא מזדקנים, ואפילו לא יודעים שאנחנו במקפיא. כך לא היינו מפרים את הסגר, לא מתעטשים ולוחצים ידיים, לא מפיצים שמועות וזורעים פניקה ברשתות החברתיות, ולא מטפסים על הקירות ועל שאר בני המשפחה הכלואים איתנו בדירה.

הרי מתישהו תימצא התרופה. או אז נפשיר מההקפאה, נקבל חיסון, ונצא לעבודה, לבית הספר, לים ולקניונים כאילו כלום לא קרה. האם הסיוט לקח יום או שנה? לא נדע, כי הזמן קפא מלכת. גם לא יהיה לנו אכפת.

אבל זה לא כל כך פשוט. בשביל שזה באמת יעבוד, המדינה היתה צריכה להקפיא גם הרבה דברים אחרים: שחיים, צומחים, מתקלקלים, מתכלים, או זקוקים לתחזוקה מתמדת. היא היתה צריכה גם להקפיא את שאר העולם: מה עם בני המשפחה והחברים בחו"ל? מה עם השותפים העסקיים, הלקוחות, הספקים, המממנים, הבעלים, ולא פחות חשוב, המתחרים שמעבר לים? צריך היה להקפיא את ה-כל. זה צריך היה להיות מבצע עולמי. הכל או כלום.

מצד שני, אסור היה לה למדינה להקפיא את כל אלו שעובדים על פיתרונות למגיפה—עורכים מחקרים וניסויים, אוספים ידע מדעי, מפתחים תרופות וחיסונים, משדרגים יכולות של מערכות בריאות, משפרים טכנולוגיות. אסור היה גם להקפיא את כל מי ומה שתומך בעובדים הללו—בריאותית, חברתית, לוגיסטית, כלכלית. אז בעצם, זה לא הכל או כלום. זה חלק כן וחלק לא. זה מסובך.

סיפור ההקפאה הוא כמובן מטאפורה. היא לא מושלמת, אבל היא ממחישה מסר פשוט. כדי להציל את המשק, המדינה צריכה לעשות משהו שהוא קרוב להקפאה ככל האפשר. המטרה היא לשמר את המשק במצבו התקין, לפני שיתקלקל לנו. לפחות לנסות. לדאוג שבמקום לקרוס, המשק יכנס למעין תרדמת שהיא בת קיימא עד יעבור זעם. עד שנוכל לצאת מהבתים.

המסר הוא פשוט. היישום—מסובך. אבל אם המדינה תיכשל במשימת שימור המשק, נצטרך לכשיעבור זעם לבנות את המשק מחדש. העסקים יקרוסו, המשרות יעלמו. משימת שימור המשק קשה ויקרה, אבל כאמור, בניית המשק מחדש קשה ויקרה הרבה יותר. אנחנו לוקחים פה סיכון גדול, בתנאים קשים של אי ודאות. אבל הסיכון שבאי מעש נראה גדול הרבה יותר.

איך משמרים משק?

נניח שיום גשום אחד מודיעים לציבור מעל מסך הטלוויזיה שהחל ממחר, אסור לצאת מהבית. מותר לצאת לסופרמרקט, למרפאה, ולעוד מקומות ספורים, אבל חוץ מעסקים ושירותים חיוניים, צריך לסגור את הכל. אין בא ו אין הולך. תעבדו מהבית. לא יכולים? אז אל

תעבדו.

הבעיה: מאיפה יבוא הכסף? נניח שהשתמשנו בימי המחלה, חיברנו את זה לחופשת פסח, הידקנו קצת פה, וחסכנו קצת שם. נניח גם שבאופן אוטומטי, ירדו לנו הרבה הוצאות—על דלק, נסיעות, יציאות. אבל מה אז? הנחיה כזו, בשביל שלא תהיה גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, צריכה לתת פיתרון כולל. פיתרון של מעין הקפאה: הכל עומד מלכת, כולם יושבים בבית, אבל ההכנסה צריכה להמשיך להיכנס. לא בהכרח במלואה כמובן, אבל היא צריכה להספיק בשביל לשמר את המצב. בשביל שהציבור יוכל לשרוד בינתיים. אומרים לנו שאנחנו במלחמה עם הנגיף. מתבצע פה למעשה גיוס המוני למילואים. את רובנו הציבו בבית. תפקיד המדינה, כמו במלחמה, הוא לדאוג שבזמן הלחימה נוכל להמשיך להתקיים כלכלית.

לגבי עובדים ומשכורות זה יחסית פשוט. הרעיון הבסיסי הוא לתמרץ עסקים—שמנסים בדחיפות להוריד עלויות—להימנע מפיתורי עובדים. זה נעשה על ידי מימון זמני של המדינה את עלויות העובדים היושבים בבית. המדינה למעשה מבטיחה: אל תפטרו אותם, אנחנו נממן. כך, כשיוכלו סוף סוף לצאת מהבית, יהיה להם לאן לחזור לעבוד.

לגבי עסקים והעלויות שלהם, מדובר בפרויקט אדמיניסטרטיבי גדול ומורכב. מובטח שיהיה מלא בטעויות. לא תמיד פשוט לזהות מה הוא עסק ומי הוא בעל עסק, מה הכנסותיו ומה הוצאותיו, ובעיקר, לענייננו, כמה עזרה הוא צריך בשביל לצלוח את המשבר. המצב מורכב במיוחד לגבי עסקים קטנים ועוסקים מורשים למיניהם—ממסעדות ומספרות ועד לצלמים ומוסיקאים—הם זקוקים דחוף להנשמה כלכלית אבל למדינה קשה לחשב את הסכומים הנכונים. כרגע, בזמן אמת ובדחיפות הנדרשת, הכיוון שנראה הכי מבטיח הוא להשתמש בבנקים כמתווך. הרי לכל עסק יש כבר מערכת יחסים עם הבנק שלו. הבנק מכיר טוב יותר מהמדינה את העסקים איתם הוא עובד—מזה הבנק מתקיים. המדינה צריכה לתמרץ את הבנקים להזרים עזרה נדיבה לעסקים. על ידי מימון של חלק מהעלויות ולקיחה של חלק מהסיכונים. אחרי שיחלוף המשבר הנוכחי, ולפני שיגיע המשבר הבא, טוב נעשה אם נפתח מנגנונים טובים יותר שיאפשרו למדינה לזרוק גלגל הצלה, במהירות וביעילות, ישר לעסקים שזקוקים לו.

למזלנו, רבות מהמדינות כבר התחילו להתכונן ולהתניע את התהליך, גם לגבי העובדים וגם לגבי העסקים. גם אצלנו בישראל, חלק מהאמור לעיל כבר מתחיל להיות מיושם. עובדים שהוצאו לחופשה ללא תשלום של שלושים יום או יותר בעקבות הנגיף, יקבלו דמי אבטלה. בעלי עסקים יקבלו הלוואות בתנאים נוחים. יהיו גם הקלות ודחיות במסים ובמשכנתא. אבל זה לא מספיק, ופרטים רבים עדיין לא ידועים ואף לא סוכמו. דמי האבטלה מגיעים עם תנאי תושבות, גיל, ניסיון, ואחרים, שמחריגים עובדים רבים—אלו שעברו את גיל הפרישה, עובדים זרים, חיילים משוחררים, ואחרים. ההגדרות של מי זכאי בקרב עצמאים ופריילנסרים מסובכות. נכון לרגע זה, רק חלק זניח מההלוואות שביקשו העסקים הקטנים אושרו על ידי הבנקים. חוסר הבהירות וחוסר הנחישות גורמים לאי וודאות. אי הוודאות לא עוזרת לעסקים ולמשק.

מה שנעשה הוא בהחלט התחלה, אבל צריך להמשיך לעבוד על זה במלוא המרץ ובדחיפות. זהו צו השעה לשימור המשק.

הפעם זה שונה

ב-11 לאוקטובר, 2001, בארצות הברית, חודש לאחר מתקפת הטרור הקטלנית ביותר של דורנו, כינס הנשיא דאז בוש מסיבת עיתונאים בבית הלבן, בפריים טיים. הוא עמד על הפודיום, פנה אל האומה, וביקש מהאמריקאים לעשות בדיוק את ההיפך ממה שמנהיגי המדינות מבקשים כיום מהאזרחים שלהם. "הציבור האמריקאי חייב להמשיך בעסקים כרגיל. אסור לנו לתת לטרוריסטים להשיג את המטרה שלהם, הפחדת האומה שלנו והבאתה למצב שבו אנחנו לא מקיימים עסקים, שבו אנחנו לא יוצאים לקניות. זו כוונתם. כוונתם לא היתה רק להרוג, לפגוע, ולהרוס..."

הכלכלה העולמית, ואיתה המשק הישראלי, חוותה ותחוה משברים גדולים מהמשבר הנוכחי. אסונות טבע, מלחמות, מתקפות טרור, משברים פוליטיים, בועות פיננסיות ונדל"ניות שמתפוצצות, קריסות מטבע. בנוסף לטרגדיה האנושית שהם מביאים, יכולים כל אלו לשתק את המשק, לפגוע פגיעה אנושה בפעילות הכלכלית.

הפעם, בניגוד לפעמים קודמות, הפעילות במשק משותקת כי המדינה פנתה, הינחתה, ולבסוף ציוותה. לא כי הטבע גרם, האוייב ניסה, או הציבור החליט. אנחנו יושבים בבית כי אסרו עלינו לצאת. רבים מאיתנו היו יוצאים בשמחה ללא ההנחיות. רבים יוצאים גם למרות ההנחיות. האינטרס הציבורי הוא שנשב בבית, שהוא מעין מקפיא, עד למציאת הפיתרון. אבל האינטרס הפרטי של מי שצעיר ובריא הוא לא בהכרח סגר כללי. להיפך.

במשברים "סטנדרטיים", כשהעסקים חלשים כי הציבור נבהל—למשל, אחרי מתקפת טרור גדולה—המצב קשה, המשרות נעלמות וההכנסות נפגעות, אלא אם כן הציבור מאמין לממשלה שיהיה טוב, וחוזר מהר לעסקים כרגיל. גם במצב כזה תפקיד המדינה לשמר את המשק, בעיקר על ידי שימור הכנסות משקי הבית ועזרה לעסקים. במשברים כאלו, בקשות מהציבור כמו זו של הנשיא בוש יכולות לעזור, במיוחד אם הן מלוות בפעילות ממשלתית נחושה. הנשיא בוש לא המציא את זה, כמובן. במרץ 1933, בנאום המפורסם של הנשיא הנבחר פרנקלין רוזוולט, הוא הכריז מלחמה על השפל הכלכלי הגדול. "האומה הגדולה הזו תחזיק מעמד כפי שהחזיקה מעמד עד כה, אנחנו נתחדש ונשגשג... הדבר היחיד ממנו יש לנו לפחד הוא הפחד עצמו."

אבל הפעם זה שונה. הפעם ההעסקים חלשים בגלל הנחיית המדינה לסגור את המשק. במקרה כזה, אם הציבור מאמין לממשלה, וממלא אחר הבקשות וההוראות, המשק יקרוס. ברגעים כאלה, כשראשי המדינות מבקשים מהציבור להישאר בבית, הם צריכים להבטיח שההכנסות לא יעלמו. רק תמיכה מסיבית של המדינה יכולה להציל את המשק. היא צריכה להיות ברורה כמו ההנחיות להישאר בבית. הבטחת המנהיגים שבסוף יהיה טוב לא תעזור כאן. כשמכריזים בטלוויזיה על סגר כללי, צריך באותו המשפט להסביר מאיפה יבוא הכסף, במיוחד עבור אלו שחיים מהיד לפה.

כמה זה יעלה לנו?

כמה זה יעלה למשק? לפני שניכנס להערכות, נבהיר: זה יהיה יקר. אבל יקר יותר לבנות

מחדש משק הרוס מלנסות להנשים משק מורדם. יקר להשאיר משפחה בביתה כשנגמר לה הכסף לשכר הדירה. אבל האלטרנטיבה יקרה יותר. והשארית המשפחה בביתה גם עוזרת כלכלית לבעל הבית, לבנק, לעסקים המקומיים שנשארו פתוחים, שלא לדבר על הטרגדיה האנושית שנמנעת. יקר לעזור לעסק מקומי קטן, שהוא מפעל חיים ובית שני לתושבי השכונה, להישאר עם הראש מעל למים ולהמשיך לשלם שכר דירה וחשבונות כשעסק נעול. אבל יקר יותר לסגור אותו, לפטר את העובדים, לפנות את הנכס, להיפטר מהציוד במכירת חיסול, ולאבד מערכות יחסים של שנים עם הלקוחות, הספקים, ונותני השרותים—ואחר כך לנסות לבנות שוב מהתחלה. זה טיעון כלכלי של שורה תחתונה, שעומד בפני עצמו אפילו לפני שדנים בשאלה של מה מוסרי ואנושי יותר.

כולנו מקווים שהעניין יהיה קצר ככל האפשר, ושהמשק יתאושש במהרה כשכל זה יגמר. אבל משקי בית שיקרסו כלכלית ועסקים שיפשוטו את הרגל כבר לא יתאוששו. את זה המדינה צריכה לנסות למזער. המטרה ברורה: לשמר בחיים כמה שיותר משקי הבית ועסקים, יעלה כמה שיעלה—כמעט. כמו שאמר בזמנו ג'ון קנת' גלברייט' על מבצע החייאת המשק של רוזוולט בשנות ה-1930: הרעיון הקיינסיאני הבסיסי היה שהמדינה תילוה משאבים ותציל את העובדים מאבטלה, "ולא תדאג לגבי צבירת חוב [ציבורי], או, אם לדייק, דווקא כן תדאג, אבל תעשה את זה בכל זאת."

מה עם קצת מספרים? כרגע הרוב עדיין בגדר הצעות והערכות, המספרים משתנים מהר, וייקח זמן עד שיאספו נתונים סופיים. בישראל, שנכנסה לסגר מוחלט לפני כמה ימים, קשה עדיין למצוא הערכות יציבות. במשרד ראש הממשלה, בבנק ישראל, ובאוצר מקווים שהנזק הכלכלי לא יעבור את ה-50 מיליארד שקל, כלומר זהו סדר הגודל של הסיוע הנדרש. בארצות הברית, כלכלה שבה סך ההכנסות השנתי של כל משקי הבית קרוב ל-20 טריליון דולר, ושבינתיים רק חלקים ממנה תחת סגר, יש המדברים כרגע על סיוע פדרלי של כ-1 עד 2 טריליון דולר. הסכום האמריקאי כולל את שני החלקים האמורים. ראשית, עזרה למשקי הבית, כולל צ'קים שיכולים להגיע לסכומים של אלפי דולרים שישלחו בדואר לכל משפחה שהכנסתה מתחת לרף מסויים. שנית, סיוע לעסקים, בעיקר קטנים, אבל גם גדולים—ובראשם חברות התעופה, שעומדות בסכנת קריסה. במונחי סך ההכנסות בישראל, שעומד על כ-1.4 טריליון שקל, סיוע כזה יהיה שקול לסיוע ממשלתי של כ-70 עד 140 מיליארד שקל—כלומר כמעט 40-20 מיליארד דולר—סכום גבוה בהרבה מהסכומים עליהם דובר עד היום בישראל, ושייתכן שיתברר כנמוך מידי.

שלא כמו בארצות הברית, בה גם הנשיא הנוכחי וגם הרוב הדמוקרטי בבית הנבחרים ידועים כחובבי הוצאה ציבורית גדולה, ובה הרוב הרפובליקני בסנאט לא ימרה את פיו של הנשיא, באירופה מדברים בשלל קולות. בדנמרק, שכלכלתה דומה בגודלה לזו של ישראל, ובשווייץ, הגדולה כמעט פי שתיים, נכון לרגע זה עדיין מדברים על מיליארדי דולרים בודדים. בשתייהן אוכלוסיה קטנה ומבוגרת מזו של ישראל, ובשתייהן מספר נדבקים מדווח גבוה מבישראל נכון לעכשיו. בתוך איזור האירו המצב שונה. בספרד ובאיטליה, הגדולות מבחינת סך הכנסות המשק פי ארבע עד שש מישראל, ושהוכו קשה מאוד על ידי הוירוס, מדברים על צורך בסיוע של עשרות ואולי אפילו מאות מיליארדי דולרים. בשלושת הכלכלות הגדולות באירופה—גרמניה, בריטניה, וצרפת—שהכנסתן המשותפת משתווה כמעט לזו של ארצות הברית, דווח בתקשורת על אפשרות לסיוע ממשלתי בסדר גודל אמריקאי ואף גדול מזה.

כאמור, כרגע זה עדיין הכל דיבורים, והמספרים לעיל משתנים במהירות. ייקח זמן רב עד שנוכל להעריך את הנזק שגרם הנגיף למשק במדינות השונות ואת העלות הכוללת של תגובת כל אחת מהמדינות. ומן הסתם, לעולם לא נדע בוודאות מה היה קורה אילו: אילו תגובת המדינות היתה מצומצמת יותר, או גדולה יותר, מהתגובה בפועל.

אז כמה זה יעלה לנו? הרבה. מצד שני, השאלה קצת חסרת משמעות. זה לא שיש לנו סכום קבוע של משאבים, ואנחנו נאלצים לשלם מתוכו בשביל לחזק את המשק. חיזוק המשק עצמו ישמר משאבים, ולאורך זמן גם יעצים אותם. לכן, כשמנסים להעריך את גודל הסיוע הנדרש, צריך לשאול עם כמה נישאר בסוף, לא רק כמה זה יעלה לנו. ואז התשובה היא שיכול להיות שזה בכלל לא יעלה לנו—אלא יחסוך לנו.

ואין סיכונים?

יש המון סיכונים. הבירוקרטיה תסתבך. כוחם של פקידים יגדל. חלקנו ינצל לרעה את הסיוע הממשלתי. אם המצב הנוכחי יתארך מאוד, החוב הציבורי יגדל כל כך שיהיה קשה למשק להחזיר אותו אחר כך. עוד לפני כן, המדינה תתקשה להמשיך ללוות ותפשוט את הרגל—בהנחה שהיא לא תדפיס כסף. לאורך זמן, התמריצים יתעוותו. המשק יהרס.

יש המון סיכונים. גם האלטרנטיבות מלאות סיכונים.

אפילו?

הלוואי שלמרות מה שאומרים, זה יהיה קצר. הלוואי שבעוד ימים אחדים יוסרו המגבלות וההנחיות, ונחזור לשגרה. אם זה יקרה, אקפיא את המאמר הזה, ואפשר אותו בפעם הבאה שהמדינה תדרוש מאיתנו לסגור את הבסטה ולהישאר בבתים. נאחל שזה לא יהיה בקרוב.

בינתיים, המדינה צריכה לפעול בנחישות. כמו שהעם פועל בנחישות: עובדי מערכת הבריאות ושאר המערכות הציבוריות, העובדים החיוניים במגזר הפרטי, המוני המתנדבים שנרתמים ועושים עבודת קודש, היוזמות המקומיות לעזור לחלשים ולעסקים השכונתיים, שזקוקים לכולנו ברגעים כאלה. זה יופיינו כחברה, זו צריכה להיות גדולתנו כמדינה.

קצר או ארוך, בסוף הסיוט הזה יגמר. האנושות תחזיק מעמד כפי שהחזיקה מעמד עד כה. אנחנו נשתקם ונשגשג. נחזור לעצמנו כחברה, אבל נהיה גם קצת שונים. כי בסופו של יום, כל המצב הזה מזכיר לנו טוב טוב שלמרות המדע המתקדם, האוטומציה, הביג דאטה, החיים אונליין, והכלכלה המתוחכמת, אנחנו בסופו של דבר בני תמותה. יצורים ביולוגיים. יש לנו גוף, הוא פגיע, ובלי שנשמור עליו על ידי תיחזוק של מערכת בריאות איכותית, כלומר יקרה, אנחנו פשוט לא נהיה כאן.

ועוד משהו אישי לסיום. משהו שאמרה השבוע סבתו בת ה-98 של חבר קרוב. אישה שהיא בוגרת מגיפת הטיפוס, השואה, והקומוניזם. "אנשים יזכרו שאי אפשר לקבל הכל בכל רגע שרוצים. התרגלנו לרצות, לקנות, לאגור. כל מה שרוצים זמין מיד, ורק יותר ויותר." נזכור, ולו לרגע, שהמציאות הנוחה שלנו שברירית ויכולה להיעלם בין רגע. נזכור ששום דבר אינו

* * *

* המחלקה לכלכלה ומרכז פדרמן לרציונליות, האוניברסיטה העברית בירושלים; בית הספר ס.ק. ג'ונסון למנהל עסקים, אוניברסיטת קורנל; NBER. נכתב ב-22 למרץ, 2020. תודה לאהרון חבר על העזרה במחקר, לחבריי הכלכלנים באוניברסיטה העברית שחלקו איתי מהידע והניסיון הנרחב שלהם ושיפרו את חשיבתי בנושא, ולסטודנטים שלנו. השפה העברית מקשה בענייני מגדר, אבל ברור שאני מתכוון בכל לנשים וגברים כאחד.